

Anbefalinger fra ekspertgruppen om elevers trivsel i folkeskolen i relation til nationale trivselsmålinger

Indledning

Det følger af aftalen om et fagligt løft af folkeskolen, at

Med udgangspunkt i Dansk Center for Undervisningsmiljø's termometer udvikles der klare og obligatoriske indikatorer for elevernes undervisningsmiljø, trivsel, ro og orden som grundlag for, at kommuner og skoler kan arbejde systematisk og målrettet med at styrke elevernes trivsel i sammenhæng med den faglige udvikling.

Indikatorerne skal danne grundlag for det nye måltal for trivsel i folkeskolen, hvor løbende digitale målinger vil skabe åbenhed om trivsel, ro og orden, som kan bidrage til at understøtte skolerne og kommunernes arbejde og dialog om at forbedre undervisningsmiljøet lokalt.

Der skal således udvikles indikatorer for trivsel, undervisningsmiljø, ro og orden, hvor indikatorerne for trivsel skal kunne danne udgangspunkt for et nationalt måltal for trivsel.

Undervisningsministeriet har i december 2013 nedsat en ekspertgruppe med deltagelse af:

- Bjørn Holstein, professor ved Statens Institut for Folkesundhed (formand)
- Jill Mehrlbye, programleder ved KORA
- Hans Henrik Knoop, lektor ved Institut for Uddannelse og Pædagogik (DPU)
- Helle Rabøl Hansen, adjunkt, Institut for Uddannelse og Pædagogik (DPU).

Ekspertgruppen har til opgave at give anbefalinger til ministeriet vedrørende indholdet i den nationale trivselsmåling. Det følger af ekspertgruppens kommissorium, at ekspertgruppen afrapporterer skriftligt af to omgange, jf. ekspertgruppens kommissorium i bilag 1. Dette notat er ekspertgruppens første afrapportering. Det følger af kommissoriet, at den første afrapportering skal adressere følgende:

- En afklaring af trivselsbegrebet med fokus på elevernes faglige og sociale trivsel og præcisering af relevante temaer for, hvad der skal måles på for at give et validt billede af elevernes trivselsniveau. Dette skal kunne anvendes som udgangspunkt for udarbejdelse af en målindikator for trivsel samt underliggende indikatorer.
- En afklaring af begreberne undervisningsmiljø, ro og orden samt præcisering af relevante temaer for indikatorerne.
- Forslag til, hvor ofte og på hvilke klassetrin der skal måles samt til antal af spørgsmål inden for udvalgte temaer.

I det følgende gives ekspertgruppens bud på disse overlappende aspekter af livet i skolen. Ekspertgruppen har endvidere besluttet at afgive anbefalinger vedrørende afrapportering og vejledning, idet disse temaer er drøftet indgående som led i overvejelser om temaer, målgruppe og hyppighed.

Ekspertgruppen kan endnu ikke give anbefalinger om det præcise antal af spørgsmål i spørgeskemaet, idet vi afventer afprøvning af spørgeskemaet. Antallet af spørgsmål kan variere efter klassetrin. På alle klassetrin bør det kunne besvares inden for en lektion á 45 minutter.

Det følger endvidere af ekspertgruppens kommissorium, at Undervisningsministeriet til det faglige udviklingsarbejde bestiller konsulentbistand fra et forskningsinstitut, som skal udarbejde de konkrete spørgsmål til indikatorerne for elevernes undervisningsmiljø, ro og orden samt en samlet målindikator for trivsel. Konsulenterne skal sørge for, at spørgsmålene har den nødvendige forskningsmæssige kvalitet og forestår således den praktiske udvikling af redskabets indhold. Konsulenternes arbejde skal ske på baggrund af oplæg fra ekspertgruppen og i løbende dialog med denne. Undervisningsministeriet har valgt SFI som konsulenter på opgaven.

Ekspertgruppen sekretariatsbetjenes af Undervisningsministeriet – Afdelingen for Folkeskole og Internationale Opgaver og UNI-C – og af Dansk Center for Undervisningsmiljø, DCUM.

Anbefalinger

Om begreber

Ekspertgruppen anbefaler, at målingen baseres på en teoretisk afklaring af indholdet i begreberne trivsel, undervisningsmiljø, ro og orden. Mht. trivsel i skolen anbefaler ekspertgruppen, at der måles vigtige facetter af tre dimensioner, elevernes 1) psykiske og fysiske velbefindende, herunder tryghed og sikkerhed, 2) faglige og personlige kompetencer og 3) oplevelse af støtte og inspiration fra omgivelserne. Elevernes trivsel er under påvirkning af mange forhold, herunder også af hjemmemiljøet, som skolen ikke har mulighed for at sætte direkte ind over for og påvirke. Det gælder fx forældrenes opdragelse, deres værdier og normer for et godt børneliv, familiens livsmønstre samt elevens aktiviteter i fritiden. Derfor anbefaler ekspertgruppen, at målingerne af trivsel koncentrerer sig om forhold, som skolen har mulighed for at arbejde med, således at målingen giver anledning til relevante og meningsfulde opfølgende indsatser. Hvis målingen ikke giver mening på skolerne, eller afrapporteringen virker uoverskuelig og svær at omsætte til konkrete indsatser, kan det svække den lokale motivation for at arbejde med trivsel. Hvis en skole eller kommune får tilbagemelding om lav trivsel uden vejledning i, hvad man kan gøre ved det, kan målingen risikere at gøre mere skade end gavn. Det er i forlængelse heraf vigtigt, at der ud over redskaber til trivselsmåling også fokuseres på vejledning om og udvikling af redskaber til en trivselsfremmende indsats.

Mht. undervisningsmiljø anbefaler ekspertgruppen, at de fremtidige målinger omfatter psykiske og fysiske aspekter: fysiske aspekter såsom indeklima, toiletforhold, plads, indretning inde og ude samt faciliteter til leg, læring og idræt; psykiske aspekter såsom elevernes mulighed for at deltage i skolens aktiviteter, kunne udfolde sig fagligt, socialt og motorisk, bidrage med deres styrker og få adgang til skolens sociale fællesskab og læringsfællesskaber. Derudover påpeger ekspertgruppen, at det vil være hensigtsmæssigt, hvis målingen også kan belyse elevens oplevelse af lærerrollen og lærernes læringsmæssige krav til den enkelte elev.

Derved kan man få information om den dynamiske sammenhæng mellem på den ene side elevernes oplevelse af et godt undervisningsmiljø og på den anden side elevernes relationer til lærerne og deres oplevelse af lærerens måde at styre læreprocesserne på. Dette giver ligeledes indblik i skolens undervisningsdifferentiering.

Mht. begrebet ro anbefaler ekspertgruppen følgende: De planlagte målinger inkluderer mulighederne for arbejdsro og koncentration, herunder om der er støj fra de andre elever i et omfang, der generer undervisningen. Målingen skal dog også kunne afspejle mulighederne for at opnå trivsel gennem bevægelse og deltagelse, idet monotoni bidrager til kedsomhed og mistrivsel.

Mht. begrebet orden tager ekspertgruppen udgangspunkt i den definition, der findes i bekendtgørelsen om fremme af god orden i folkeskolen. Begrebet henviser til god opførsel og dét at give pejlemærker for, hvordan der opnås god trivsel på skolen, samt et godt psykisk undervisningsmiljø med respektfulde relationer mellem skolens elever indbyrdes og mellem elever og lærere. De planlagte målinger skal vurdere elevernes opfattelse af disse forhold.

Målgruppe og hyppighed

Ekspertgruppen anbefaler, at målingen gennemføres en gang om året på samme tidspunkt hvert år, så det er indarbejdet i skolens årsplan. Mht. gennemførelsetidspunkt anbefaler ekspertgruppen, at skolernes praktiske gennemførelse af trivselsmålingen bør foregå inden for en begrænset periode på en til to måneder, da en kort måleperiode styrker målingens validitet i forhold til sammenligning af resultater på tværs af klasser og skoler. Endvidere anbefaler ekspertgruppen, at skolerne gennemfører målingen i efterårshalvåret, således at lærerne og andre ressourcepersoner har en stor del af skoleåret tilbage til aktivt at anvende data til at styrke trivslen lokalt på skolen, og aktuelt data indgår i den årlige afrapportering i foråret.

Mht. målgruppe anbefaler ekspertgruppen, at elever fra fjerde til niende klasse deltager i målingen, idet der er gode erfaringer med at opnå valide svar fra elever på disse klassetrin. Der er kun sparsom dokumentation for, at elever yngre end ca. 10 år (fjerde klassetrin) kan give valide svar på denne slags målinger. Målingerne på disse klassetrin kan dermed være behæftede med manglende validitet. Men på trods af dette problem kan selve processen med at indsamle trivselsdata og efterfølgende drøfte dem i lærerteamet og i klassen give en god dynamik mht. det fortsatte arbejde med at skabe god trivsel på alle klassetrin. Nogle af forståelses- og læseproblemerne på første til tredje klassetrin kan muligvis reduceres ved, at eleverne ikke blot ser spørgeskemaet på en computerskærm, men også får det læst højt.

Ekspertgruppen anbefaler også, at elever i specialklasser deltager i trivselsmålingen i den udstrækning, det er muligt, gerne understøttet af højtlesning af spørgsmålene.

Det vil være frivilligt for den enkelte elev at deltage i målingen, men obligatorisk for klassen og skolen.

Afrapportering

Ekspertgruppen anbefaler, at målingen afrapporteres til kommuner og skoler i enkel og overskuelig rapportform, så den kan danne grundlag for lokale indsatser. I rapporterne skal det være muligt at se svarene på de enkelte spørgsmål og nogle aggregerede trivselsindikatorer, der fungerer som nationale måltal. Det skal være muligt at se disse oplysninger på hhv. klasse-, årgangs-, skole- og kommuneniveau. Ekspertgruppen anbefaler, at målingen er anonym på elevniveau og kun kan kobles til elevens CPR-nr., når særlige forhold taler herfor, fx et behov for at undersøge den statistiske sammenhæng mellem

baggrundsfaktorer og trivsel. En sådan indsats skal overholde alle normale krav til forskningsetik og databeskyttelse.

Vejledningsmateriale

Ekspertgruppen anbefaler, at der i forbindelse med målingen udarbejdes og videreformidles vejledningsmaterialer til forskellige målgrupper. Vejledningsmaterialet bør omhandle dels forberedelse og praktisk gennemførelse af målingen, dels opfølgning og forslag til indsatser og initiativer som følge af afrapportering.

Afsøgning af omverdenen

Ekspertgruppen har som led i det indledende arbejde med afgrænsning og konceptualisering af den obligatoriske trivselsmåling foretaget en afdækning af nationale og internationale erfaringer med måling af elevers trivsel. Afdækningen har kvalificeret ekspertgruppens fastsættelse af temaer i trivselsmålingen og bidraget med relevant viden i relation til ekspertgruppens overvejelser vedrørende målgruppe og hyppighed for målingens gennemførelse.

Følgende undersøgelser og målinger er omfattet af afdækningen:

Den nationale måling i Norge

Norges nationale måling af trivsel og brugertilfredshed, *Elevundersøkelsen*, gennemføres årligt og er obligatorisk for syvende og tiende klasse og Vg1, som svarer til 11. klasse, og frivillig for de resterende klasser fra femte klasse.

Den nationale måling i Sverige

Sveriges nationale måling af trivsel og brugertilfredshed, *Attityder till skolan*, er frivillig og genereres af en stikprøve på elever i fjerde til niende klasse, som i foråret 2012 var på 3845 elever. Målingen gennemføres hvert tredje år.

Skolebørnsundersøgelsen fra Statens Institut for Folkesundhed

Skolebørnsundersøgelsen er det danske bidrag til et internationalt forskningsprojekt, Health Behaviour in School-aged Children (HSBC), som omfatter 41 deltagelseslande i samarbejde med World Health Organization. Undersøgelsen er gennemført ca. hvert fjerde år siden 1984, senest i 2014, hver gang med deltagelse af ca. 5000 danske skoleelever fra femte, syvende og niende klassetrin fra tilfældigt udvalgte skoler.

Københavnbarometeret af Københavns Kommune

Københavnbarometeret er en elektronisk spørgeskemaundersøgelse om trivsel og brugertilfredshed udviklet af Københavns Kommune, som gennemføres af alle fjerde til niendeklasser på kommunens almene skoler, det vil sige 13.000 elever.

Termometeret af DCUM

Termometeret er DCUM's gratis måleværktøj til kommuner og skoler, der ønsker at tage temperaturen på undervisningsmiljø og trivsel. Termometeret udbyder spørgeskemaer til alle skolens klassetrin, og kommuner og skoler kan selv vælge, hvor ofte de vil gennemføre en måling med værktøjet.

Forskningskortlægning om trivsel og undervisningsmiljø af Rambøll for UVM (endnu ikke offentliggjort)

Rambølls forskningskortlægning for UVM er en systematisk kortlægning fra 2014 af forskningsstudier, der har fokus på, hvilke lokale indsatser der har effekt på undervisningsmiljø og/eller trivsel.

Undersøgelser fra SFI, Det Nationale Forskningscenter for Velfærd

SFI har blandt andet foretaget panelundersøgelsen ”Børn og Unge i Danmark”, hvor 5.800 børn og unge mellem 3 og 19 år fra fem årgange bliver adspurgt om deres liv og hverdag, med henblik på at give et billede af deres velfærd og trivsel. Undersøgelsen blev påbegyndt i 2009, de samme børn blev indbudt til at deltage i 2013, og næste runde er planlagt til 2017. SFI udfører også ”Forløbsundersøgelsen af børn født i 1995” (Børneforløbsundersøgelsen, BFU), der siden 1995 har fulgt den samme repræsentativt udvalgte gruppe bestående af 6.000 børn og deres familier.

Ekspertgruppen og sekretariatet vil også i det videre arbejde medtage input fra kommuner og andre, der ønsker at dele erfaringer fra lignende målinger med ekspertgruppen.

Begrebsafklaring

Trivsel i skolen

Begrebet trivsel har mange facetter. Den store danske encyklopædi definerer trivsel som "velbefindende, der giver det enkelte menneske følelsen af overskud, gå-på-mod, handlekraft og glæde ved livet". Det hedder videre, at der er fire synsvinkler, der har været inddraget i forståelsen af trivsel, 1) en personlighedsorienteret (amerikansk: wellbeing), 2) en kognitiv, som lægger vægt på graden af opfyldelse af et menneskes forventninger, 3) en socialpsykologisk med vægt på personens sociale samspil og aktive deltagelse og 4) en sociologisk, der lægger vægt på trivselsfremmende vilkår i omgivelserne.

Trivsel som begreb bruges ikke kun om individer, men også om grupperinger såsom familier, klasser og skoler. En klasse og en skole kan dermed afspejle en større eller mindre grad af trivsel baseret på en samlet vurdering af de involveredes individuelle trivsel og deres indbyrdes forhold. Ekspertgruppen anbefaler, at de fremtidige målinger giver information om både klassernes og skolernes trivsel.

I tråd med ovenstående anbefaler ekspertgruppen endvidere, at trivsel herefter forstås som mere end velbefindende. Trivsel omfatter også emotionelle, kognitive og praktiske kompetencer, som hjælper én til at navigere i livet. Man skal som individ kunne fungere frugtbar, i stadig vækst, med hensigtsmæssig regulering, tilpasning og robusthed over for tilværelsens krav og belastninger.

Endelig anbefaler ekspertgruppen, at omgivelsernes trivselsfremmende kvaliteter – både hvad angår støtte og udfordring – indgår i forståelsen af trivsel.

Yderligere indkredsning af trivselsbegrebet

I forlængelse af ovenstående kan man betragte trivsel som et resultat af, at nogle grundlæggende vilkår er i orden, så en person fx oplever selvværd, gode sociale relationer, og at være omgivet af ansvarlige voksne. Trivsel kan også betragtes som resultat af, at man som individ oplever vækst i form af læring og kreativitet, gode muligheder for at tage initiativ, og at man mestrer at kontrollere sig selv hensigtsmæssigt. Generelt kan trivsel således forstås som en persons oplevelse af kropslig sundhed, positive emotioner, engagement, mening, social forbundethed og troen på at kunne lykkes, hvis man gør sig umage. Det bør i pædagogisk sammenhæng bemærkes, at alle disse aspekter af trivsel er indre-motiverede – dvs. kendetegnede ved, at de

er værd at opleve i sig selv og dermed udtryk for, at livet er interessant. Interesse ved livet fremmer en persons nysgerrighed, foretagsomhed, læring og kreativitet og dermed også elevens alsidige udvikling af faglige, personlige og sociale kompetencer. Et trivselsfremmende undervisningsmiljø er kendetegnet ved, at alle disse aspekter af trivsel er tilgodeset, og bygger på en grundlæggende anerkendelse af, at elever er forskellige og er afhængige af pædagogiske differentieringsmuligheder for ikke at komme i klemme.

Yderligere indkredsning af de tre dimensioner af trivsel

Velbefindende er en personlig oplevelse. Den omfatter især oplevelsen af identitet (at man er noget værd som menneske), at have mod på skolelivet og ikke kede sig, at være virksom med frihed til at lære og vokse og at være vellidt og accepteret. Et element af en persons velbefindende er også oplevelsen af at høre til i et fællesskab, dvs. at opleve sig som integreret i fællesskabet og ikke ensom. Det betyder også, at man føler sig tryk og glad ved at gå i skole og ikke bange, at man oplever sig som virksom og engageret i skolearbejdet, at skolearbejdet giver mening, at man føler sig hørt og føler, at man har indflydelse på beslutninger, bliver retfærdigt behandlet, lærer noget og har tillid til egne evner og muligheder. Endelig handler velbefindende om at kunne leve med de krav, omgivelserne stiller, uden unødigt stress. Kropslig og psykisk sundhed er vigtige facetter af velbefindende, herunder at man fx sjældent føler sig syg eller er syg, at man ikke har svært ved at sove og komme op om morgenen, og at man har appetit og lignende.

Trivselsbegrebet handler også om *kompetencer* i den dobbelte forstand, at velbefindende på en og samme tid kan være en forudsætning for kompetenceudvikling og et resultat af kompetencer. Særligt begrebet self-efficacy er centralt i den forbindelse, dvs. troen på, at man kan sætte sig et mål, gøre en indsats og nå sit mål. En anden vigtig personlig kompetence er resiliens, dvs. evnen til at mestre og rejse sig efter traumer og nederlag – skadet, men dog opretstående. En tredje vigtig personlig kompetence er at kunne tage del i og være medbestemmende i udførelsen af skolens faglige og sociale aktiviteter, at få mulighed for at udvikle positive relationer til sine jævnaldrende og at få mulighed for at deltage i gruppeaktiviteter. Og det handler om selvregulering, dvs. at man i skolen bliver inspireret og støttet til at udvikle tilstrækkelig udfoldelse og selvdisciplin til deltagelse, læring og udvikling.

Det tredje element i trivselsbegrebet er *støttende og inspirerende omgivelser*. Det drejer sig især om oplevelsen af støtte og accept fra familie, klassekammerater og lærere, fx om eleverne oplever at kunne tale fortroligt med en voksen, når det er nødvendigt. Andre aspekter af støttende omgivelser er et godt undervisningsmiljø.

Undervisningsmiljø

Undervisningsmiljøloven definerer undervisningsmiljø ud fra psykiske, fysiske og æstetiske forhold. Dansk Center for Undervisningsmiljø (DCUM) opfatter et godt undervisningsmiljø som en betingelse for trivsel, eller at trivsel er en funktion af et godt undervisningsmiljø. DCUM har udviklet gode redskaber til at måle undervisningsmiljø.

Undervisningsmiljøet kan i større eller mindre grad give muligheder for den enkelte elevs virke, velbefindende og kompetenceudvikling. Et godt undervisningsmiljø sikrer inklusion, dvs. at alle elever har ret til at deltage uanset forskellighed og individuelle behov – og føler sig inkluderet. Det gode undervisningsmiljø indebærer, at alle har ret til at høre til i fællesskabet – og føler, at de høres til. Alle har ret til at være fri for mobning. I det omfang mobning alligevel forekommer, skal der gribes ind. Et godt undervisningsmiljø giver eleverne varierede oplevelser og udfordringer, stiller krav og giver gode rammer for oplevelse, fordybelse, læring og virkelyst. Et godt undervisningsmiljø er også kendetegnet ved, at der er

en tolerant, demokratisk og anerkendende stemning, og at der er en høj grad af social kapital. Det er vigtigt, at der er gode og differentierede rammer for fordybelse, læring og virkelyst.

Ekspertgruppen anbefaler, at de fremtidige målinger omfatter fysiske og æstetiske aspekter såsom indeklima, toiletforhold, plads og indretning inde og ude, faciliteter til leg, læring og bevægelse. Blandt de psykiske og sociale aspekter er det vigtigt at få viden om elevernes medbestemmelse, mulighed for at deltage i det sociale og faglige fællesskab, mulighed for at udfolde deres stærke sider, mulighed for at bidrage til læringsfællesskabet. De psykiske og sociale facetter af et godt undervisningsmiljø har mange lighedstræk med det, vi ovenfor har beskrevet som støttende og inspirerende omgivelser. Desuden omfatter begrebet god klasseledelse. God klasseledelse handler om at lede læreprocesserne og samtidig tydeliggøre de sociale regler og forventninger til opførsel for derved at skabe et læringsrum, hvor det for alle er trygt og inspirerende at være – med ro til fordybelse. Mange trivselsproblemer i skolen har relation til undervisningsmiljøets organisering og indretning. Derfor er det vigtigt at sikre, at undervisningsmiljøet rummer gode muligheder for undervisningsdifferentiering, så elever og lærere kan arbejde på måder, der giver eleverne optimale læringsmuligheder.

Ro og orden

Et godt skolemiljø er kendetegnet ved passende ro og orden, dvs. at skolen hjælper eleverne med at lære god opførsel og giver dem pejlemærker for, hvordan der opnås trivsel på skolen. Undervisningen kan kun fungere, hvis eleverne og underviserne kan koncentrere sig, og der bør derfor ikke være støj i et omfang, der generer undervisningen. Samtidig skal der være accept af et vist lydniveau, som stammer fra gruppearbejde, kreative processer og andre aktiviteter, hvor eleverne forventes at udfolde sig. Men uro og støj bør ikke antage et omfang, som hæmmer elevernes udbytte af undervisningen.

Uro kan opstå som følge af kedsomhed, eller når uformelle elev-til-elev aktiviteter er mere spændende at deltage i end undervisningen. At skabe ro og orden forudsætter dermed både hensigtsmæssige fysiske forhold, god klasseledelse, og muligheder for at differentiere undervisningen, så der tilbydes varierende og vekslende aktivitet i undervisningen, som engagerer og passer til den enkelte elevs faglige niveau. Elever lærer i sådant et undervisningsmiljø både at være stille og lyttende, når andre har ordet – og at kunne agere i et rum, hvor der foregår flere parallelle aktiviteter.

Samlet set er det således vigtigt, at ro og orden forstås som andet end monotoni og stilstand, som i sig selv blot er kedeligt og uinspirerende. Ro og orden er i skolen først og fremmest forudsætninger for den følelsesmæssige og læringsmæssige bevægelse, som kendetegner oplevelsen af at blive dygtigere og mere kreativ.

Ekspertgruppen anbefaler på denne baggrund, at de nye målinger af ro og orden kombineres med målinger af de trivselsindikatorer, som vedrører elevernes oplevelse af inspirerende læreprocesser.

Nogle dilemmaer

Et dilemma i forbindelse med måling af elevernes trivsel i skolen er, at trivsel afhænger af forhold både i og uden for skolen. Ikke mindst sociale problemer i elevens hjemmemiljø kan have afgørende betydning for barnets almene trivsel. Når man måler elevernes trivsel, risikerer man således at registrere en mistrivsel, som selv det mest trivselsfremmende skolemiljø ikke kan rette fuldstændig op på. På den anden side kan det trivselsfremmende skolemiljø gøre en positiv forskel for det barn, der har problemer på hjemmefronten. Omvendt kan der være børn fra socialt velfungerende hjem, som mistrives på grund af negative oplevelser i skolen. Uanset hvorfra en registreret mistrivsel stammer, er det ekspertgruppens

anbefaling, at der sættes fokus på måling af de aspekter af trivslen, som i særlig grad er betinget af skolemiljøet, og som en indsats på skolen kan influere.

Et andet dilemma er, at en trivselsmåling i skolen uden handlemuligheder selvfølgelig ikke vil kunne hjælpe de børn, der ikke trives i skolemiljøet. Ekspertgruppen har ikke mandat til at anbefale specifikke handlemuligheder, men påpeger, at det er afgørende vigtigt, at der ud over de nye redskaber til trivselsmåling gives henvisninger til eksisterende redskaber, og at der om nødvendigt udvikles nye redskaber til de skoler, hvor man ønsker, eller hvor det er påkrævet, at sætte trivselsfremmende indsatser i værk.

Målgrupper og hyppighed

Grundlag for anbefalingen

Af Aftalen om et fagligt løft af folkeskolen fremgår det, at obligatoriske indikatorer for elevernes undervisningsmiljø, trivsel, ro og orden skal danne grundlag for et årligt nationalt måltal for trivsel. Med udgangspunkt heri skal der årligt gennemføres en måling af trivsel i folkeskolen. Målingen er obligatorisk at gennemføre for alle klasser på skolen, men det er frivilligt for den enkelte elev at deltage.

Det er vigtigt, at målingen giver kommuner og skoler et godt og detaljeret grundlag for at arbejde med trivsel og undervisningsmiljø lokalt. Således skal målingen fungere godt, dvs. måle det, den har til formål at måle, samtidig med at de involverede parter oplever den som velegnet pædagogisk, etisk og tryghedsmæssigt. På den måde tilvejebringer målingen oplysninger, som kan være med til at styrke skolens løbende arbejde med trivsel og undervisningsmiljø. Her er det afgørende, at målingen designes, så den belaster lærere og skoleledelse mindst muligt, og således at målingen kan gennemføres inden for rammerne af en almindelig skoledag. Målingens spørgsmål bør derfor have et omfang, som gør det muligt for eleverne at besvare dem på computer i en enkelt lektion á 45 minutter.

Ekspertgruppen har drøftet, hvorvidt en årlig måling af de samme elever kan blive for omfattende i forhold til det ressourcetræk, som det vil kræve at gennemføre målingen lokalt. For en sjældnere måling – fx på hvert andet klassetrin – taler, at det vil være mindre belastende lokalt. For den årlige måling taler, at dette understøtter skolens mulighed for hurtigt at kunne sætte ind over for klasser, der – set i forhold til elevernes trivsel og også med henblik på at styrke deres læring – ikke fungerer godt. Ekspertgruppen vurderer, at hensynet til klassens og skolens trivsel bør veje tungere end ressourcebetragtningen. Den obligatoriske trivselsmåling bør således give mulighed for effektiv indsats hurtigst muligt efter, at der er tegn på manglende trivsel. Målingen vil ikke kunne danne grundlag for at sætte ind over for enkelte elever med dårlig trivsel, men er et værktøj til at styrke trivsel på klasse- og skoleniveau og derigennem den enkelte elevs trivsel. Denne tilgang stemmer overens med den systemiske tænkning, hvor den enkeltes trivsel skal ses og forstås i sin sociale kontekst og arbejdes med i fællesskabet.

National og international forskning og erfaringer peger på, at det er vanskeligt at foretage valide målinger blandt mindre børn. Børn i første til tredje klasse kan have sværere ved at forstå den præcise betydning af ord eller hele sætninger, blandt andet fordi de ikke er sikre indholdslæsere, og deres abstrakte begrebsdannelse er begrænset. Dette øger samtidig risikoen for, at svarene ikke passer til det, man ønsker at måle, og stiller krav til forskerne om at kunne konkretisere de enkelte begreber, så de kan forstås af denne målgruppe.

Ønsket om at måle trivsel på alle klassetrin forudsætter derfor løsning af nogle metodiske problemer ved udvikling af valide målemetoder. Det er vigtigt at tage højde for første- til tredje klasseelevers kognitive kompetencer. DCUM anbefaler, at man anvender korte, præcise, lukkede spørgsmål med tre svarkategorier, som relaterer sig til børnenes egne interesser og erfaringsverden, og at man er varsom med spørgsmål om varighed, hyppighed og fortid. Ekspertgruppen vurderer, at arbejdet med at sikre validiteten af målemetoderne kan vise sig at være så krævende, at ekspertgruppens anbefalinger vedrørende spørgerammen samt den konkrete udarbejdelse af spørgsmål og indikatorer ikke er klar for de yngste klassetrin til efteråret 2014, hvor den første trivselsmåling er planlagt at finde sted.

Afrapportering

Grundlag for anbefalingen

Den obligatoriske måling skal bidrage til at understøtte skolerne og kommunernes arbejde med og dialog om at forbedre undervisningsmiljøet lokalt. Det er derfor væsentligt, at målingens resultater afrapporteres på en måde, så det kan danne udgangspunkt for konkrete handlinger i klassen, på skolen og i forvaltningen. Derfor skal skoler og kommuner have adgang til egne data og mulighed for at analysere elevbesvarelsenerne på aggregeret niveau via rapporter genereret af it-systemet. I rapporterne skal det være muligt at se svarene på de enkelte spørgsmål og den aggregerede trivselsindikator – svarende til det nationale måltal – på hhv. klasse-, årgangs-, skole- og kommuneniveau. Det er en forudsætning for målingens succes, at man på skolerne finder resultaterne relevante som udgangspunkt for en lokal indsats.

Ekspertgruppen har drøftet, om der skal afrapporteres på klasse-, årgangs- eller skoleniveau. For den detaljerede tilbagemelding på klasseniveau taler, at trivsel ofte varierer meget fra klasse til klasse, og at det derfor vil være vanskeligt at sætte målrettet ind over for klassen, hvis man ikke kender resultatet på klasseniveau. Imod den detaljerede afrapportering på klasseniveau taler, at der kan opstå etiske udfordringer, hvor enkeltlærere oplever sig personligt evalueret, og hvor det vil være lettere at identificere de elever, der har det svært, idet det samlede antal besvarelsener er mindre i klassen end fx på årgangen. Hermed brydes fortroligheden. Efter afvejning af disse argumenter anbefaler ekspertgruppen, at afrapporteringen som hovedregel har klasseniveau som laveste detaljeringsgrad. Hvis en klasse er meget lille, eller der kun foreligger svar fra meget få elever (<6 elever), kan hensynet til elevernes anonymitet tilsidesætte princippet om klassevis afrapportering. Afrapportering på klasseniveau med anonymitetskrav stemmer overens med DCUM's nuværende afrapporteringsmuligheder for kommuner og skoler, der laver undersøgelser med Termometeret.

Følgende konkrete målgrupper for undersøgelsens resultater kan identificeres:

- Skoleforvaltningen og skoleudvalg
- Skoleledelsen
- Skolebestyrelsen
- Lærerteamet omkring den enkelte klasse herunder i forhold til inddragelse af
 - Forældrene (i klassen eller på skolen)
 - Eleverne i klassen

Der bør udvikles afrapporteringsformater for alle disse målgrupper, som kan imødekomme målgruppernes forskellige behov i henhold til opgaven med at understøtte skolens arbejde med at styrke trivsel og undervisningsmiljø.

Af hensyn til anvendelsen af resultaterne anbefales det, at en klasseopdelt afrapportering udelukkende gives til skolen og den enkelte klasses lærere, forældre og elever, mens det laveste deltageringsniveau for kommunen er årgangsopdelt afrapportering for hver skole.

Anonymitet

Det er ekspertgruppens erfaring, at alle mennesker og også børn svarer mest ærligt på spørgsmål om undervisningsmiljø og trivsel, hvis de loves og sikres anonymitet. Hertil kommer, at data om trivsel må betragtes som personfølsomme oplysninger, som blandt andet går tæt på den enkeltes sundhed, relation til lærere og relation til andre elever. For anonymitet taler ligeledes, at det vil være uetisk, at børnene efter en besvarelse risikerer at blive udspurgt af skolens lærere m.fl. med udgangspunkt i barnets konkrete besvarelser i målingen. Selvom en sådan kontakt sker på baggrund af et ønske om at hjælpe barnet, kræver det stærk etik og ekspertise at hjælpe barnet direkte ud fra trivselsmålingen. Ekspertgruppen anbefaler, at en indsats i stedet fokuserer på klassen og skolen som helhed. Hvis barnet ved, at det ikke efterfølgende skal gøre rede for sine svar, vil det forventeligt svare mere frit og ærligt.

Samtidig er ekspertgruppen opmærksom på, at trivselsmålingens spørgsmål kan vække uro og bekymring hos barnet. Derfor er det vigtigt, at der efter hver trivselsmåling tages hånd om elever, der viser tegn på, at de bliver berørt negativt af trivselsmålingen. Vejledning af lærere og andre ressourcepersoner på skolen skal blandt andet sikre, at skolerne er opmærksomme på denne problematik.

Med den nationale trivselsmåling skabes en tidsserie af solide data vedrørende elevernes trivsel og undervisningsmiljø. Datasættet bliver meget omfattende, og det vil derfor være muligt at anvende det til mere omfattende forskningsmæssige studier af sammenhængen mellem undervisningsmiljø og trivsel og faglige resultater og andre registerbaserede data. Med sådanne studier kan der fx gives generelle anbefalinger til kommuner og skoler om initiativer eller lignende. Det er derfor ønskeligt, at målingen baseres på CPR-nr., fx ved at eleverne anvender UNI-login ved besvarelsen, som det er tilfældet med en lang række andre aktiviteter i skolen. Målingen er således anonym og kan kun kobles til elevens CPR-nr., når særlige forhold taler herfor, fx et behov for at undersøge den statistiske sammenhæng mellem

baggrundsfaktorer og trivsel. En sådan indsats skal overholde alle normale krav til forskningsetik og databeskyttelse.

Målingen skal tilrettelægges således, at man som led i administrationen af gennemførelsen af målingen kan se, hvilke klasser der deltager, og kan rykke for svar fra klasser, der ikke har deltaget i målingen. Da det er frivilligt for den enkelte elev at deltage, vil der ikke blive rykket på elevniveau. Ekspertgruppen vil på et senere tidspunkt udarbejde retningslinjer for på den ene side at sikre så høj deltagelse som muligt i de årlige trivselsmålinger og på den anden side respektere de få elever, som ikke ønsker at udfylde spørgeskemaet.

Udformning af rapportering

Ekspertgruppen foreslår, at afrapporteringen på skole- og kommuneniveau har et passende detaljeringsniveau. Begreberne trivsel, undervisningsmiljø, ro og orden er hver for sig så mangesidede, at det ikke giver mening at rapportere dem ved ét eller meget få tal. Der er forskellige former for rapportering, fx gennemsnitsværdier eller andel af elever over eller under en vis måleværdi. I de tilfælde, hvor man rapporterer gennemsnit, anbefaler ekspertgruppen, at gennemsnittet suppleres med en angivelse af spredning, fx standardafvigelse. I de fleste tilfælde vil det være mere rimeligt at rapportere andel over/under en bestemt måleværdi end at rapportere gennemsnit.

Ekspertgruppen foreslår ligeledes, at rapportering på klasseniveau viser elevernes svar fordelt på enkelte svarkategorier, så læreren får detaljerede oplysninger om den enkelte klasses trivsel. Det er ekspertgruppens vurdering, at rapporterne til skolerne kan danne grundlag for evt. iværksættelse af trivselsfremmende indsatser. Afrapporteringen skal derfor hjælpe med at identificere skoler og klasser, hvor der er behov for en indsats. Derimod er der ikke brug for en mere detaljeret rangordning af skoler.

Vejledningsmateriale

Grundlag for anbefalingen

For at sikre at skoler og kommuner får størst mulig nytte af målingens resultater, anbefaler ekspertgruppen, at der udvikles vejledningsmaterialer om, hvordan de anvender målingerne i arbejdet for at skabe bedre trivsel og undervisningsmiljø. Materialet skal målrettes forskellige målgrupper. Vejledningen kan medvirke til at give undersøgelsen merværdi og gøre den meningsfuld for skolerne – fra ledelsen, over lærerne/andre voksne og til eleverne selv.

Ekspertgruppen anbefaler, at skoleledelse og lærere forud for målingen får mulighed for at forberede den praktiske gennemførelse af målingen omhyggeligt. Lærerne skal have værktøjer i form af skriftlige introduktioner til elever og forældre, som de kan anvende i arbejdet med at forberede elever og forældre på målingen. I forhold til eleverne anbefaler ekspertgruppen, at der findes et materiale, der adresserer de begreber, der indgår i spørgsmålene, som kan være vanskelige at definere, eller som eleverne kan have vanskeligt ved at forstå. Desuden et materiale, hvormed lærere og skoleledelser kan orientere elever og forældre om, hvordan målingens resultater vil kunne anvendes og til at forsikre om, at elevens anonymitet sikres.

Ekspertgruppen anbefaler, at der udarbejdes vejledning til lærer og skoleledere om, hvordan problemer med trivsel og undervisningsmiljø kan håndteres, herunder hvilke opfølgningsinitiativer der kan være relevante at iværksætte, og hvordan elever og forældre inddrages i arbejdet med at styrke trivslen og

undervisningsmiljøet på skolen og i klassen. Vejledningsmaterialet skal kunne fungere som guide til at se udviklingspotentialer i resultaterne og særlige styrker, udfordringer og optimale indsatsområder på den enkelte skole. Der bør ligeledes udarbejdes vejledning målrettet lærere og skolens ressourcepersoner med henblik på at disse kan støtte elever, der får det svært efter at have gennemført målingen. I kraft af elevens anonymitet er det ikke muligt for skolen at identificere den enkelte elev med henblik på at give den rette hjælp ved fx at henvise til en skolepsykolog, anmelde vold i hjemmet til sociale myndigheder etc. Det er derfor vigtigt, at eleverne vejledes om, hvor de kan søge hjælp, hvis de har brug for det.

Vejledningsmaterialerne bør differentieres, så forskellige aldersgrupper kan håndteres forskelligt.

De omtalte materialer skal være så generelle, at alle kommuner kan anvende dem, uanset om kommunen anvender det nationalt udviklede måleværktøj eller eget værktøj.